

Faktablad Björnö

1700-talet

Det har bott människor på Björnö sedan 1600-talet, och i början av 1700-talet fanns här fyra torp under gården Björnö på Ingarö. De första berättelserna om livet på halvön syns på en karta från 1701. Den visar fyra torp: Björnö torp, Småängen, Ramsviken och ett i nordväst, vid Eknösundet.

På halvön öster om Björnö gård finns flera torp som i skyddade vik- eller marklägen anlagts på gårdens ägor. Björnö-torp (1), Småängen (2) och Ramsviken (3) är omnämnda redan då och Björnö gård (4) var med största sannolikhet bebyggt redan under medeltiden.

Det första torpet Björnötorp hade ett par åkertegar för odling. Det var en skogstrakt med ljung och sandmark, ung tallskog och betesmarker mellan bergen. Området är en utmark till gården Björnö som ligger någon kilometer inåt landet. Marken är i första hand betesmark, men också för gårdens förråd av virke och ved.

Sommaren 1719 är oron stor bland öborna i Stockholms skärgård. Ryktet går att den ryska flottan med över hundra fartyg och tusentals soldater har satt kurs mot Stockholm. På så vis vill de skrämna svenskarna och tvinga fram ett gynnsamt fredsavtal, och därmed få slut på det stora nordiska kriget, som pågått sedan 1700.

Ropen "Ryssen kommer! Ryssen kommer!" hörs mellan öarna i havsbandet. Befolkningen gör allt för att varna varandra. De tänder vårdkasar – stora eldar – för att visa att en stor fara hotar. Öborna samlar ihop sina ägodelar i båtarna och flyr sina torp och hemman.

De första ryska fartygen siktas i juli utanför Söderarm. Tsarens flotta på 26 000 man kommer från Ålands hav med order att bränna allt utom kyrkorna på land och ta med sig boskapen.

På Björnö flyr de bofasta och alla deras byggnader bränns ned till grunden innan de ryska galärfartygen fortsätter in mot Stockholm. Men ryssarna stöter på oväntat kraftigt motstånd vid Baggenstället i augusti. Där finns svenska soldater beredda att försvara landet med kanoner och musköter. Ryssarna lyckas inte storma förskansningarna och efter en dags strider i sundet kapitulerar de och ger sig av.

1800-talet

I mitten av 1800-talet lever trettio personer på fiske och jordbruk på Björnö. Flera av torpen finns fortfarande kvar på 2000-talet. Ebbalund på norra delen av ön byggdes i början av 1800-talet, det brukades in på 1940-talet. Björkvik byggdes kring 1830 och Norrviken uppfördes senare och nämns första gången 1891. Kolbacken i områdets nordvästra del var tidigare en av gårdarna i Långviks by och flyttades ut till sitt nuvarande läge på 1850-talet. Kolbacken har sina timrade och faluröda boningshus och ekonomibyggnader bevarade 1800-talets senare del. Spår av odlingsrösen, stengärdesgårdar samt förvildade fruktträd och rosenbuskar finns fortfarande kvar i området.

I slutet av 1800-talet köps Björnö av den kände bankmannen, politikern och filantropen Knut Agathon Wallenberg, känd som K A Wallenberg (1853–1938).

Han är då en mycket framgångsrik affärsman och vd för Skandinaviska Enskilda Banken som hans far hade grundat. K A Wallenberg är en av de rikaste männen i Sverige och engagerar sig i inte bara i affärer utan även stort i kultur och vetenskap. "Det är kanske egoistiskt att giva medan man lever men roligt är det", skrev han i ett brev till sin gode vän prins Eugen.

Genom Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, grundad 1917, donerar han och hans hustru stora summor till byggandet av Stockholms stadshus, Stockholms stadsbibliotek och Handelshögskolan på Sveavägen. K A Wallenberg skapar och finansierar Saltsjöbanan och kurorten Saltsjöbaden.

Faktablad Björnö

1900- och 2000-talet

Huset på fotografiet byggdes 1900 och fotografiet togs runt 1930. Den ursprungliga torpstugan låg lite närmare Östersjön, och byggdes troligen efter rysshärjningarna 1719. Uthusen är äldre än själva boningshuset. Ladugården ligger en bit bort och det är arbetsamt för gårdens folk, särskilt under vintern när snön ligger djup. Korna ska mjölkas tidigt om morgnarna, året runt. På 1930-talet har familjen tre kor, en häst, ofta en kalv och några höns. Grisen har sin egen stia bredvid ladugården.

Källarboden ligger också på ett litet avstånd från boningshuset. Där förvaras maten eftersom det ännu inte finns kyl och frys.

Boningshuset består av två rum och kök med vedspis och även något så ovanligt som en bakugn på husets baksida. I sjöboden förvaras fiskenät, kassar, stångkrok och saxar. Fiske av strömming, ål, braxen och gädda ger livsviktiga inkomster liksom mat på middagsbordet. På somrarna hyrs boden och även rummet på vinden ut till sommargäster.

Småängen och Ramsviken brukas fram till 1934 och det bor människor i Björnö torp ända in på 1940-talet.

Skärgårdsstiftelsen köper Björnö av Wallenbergfamiljens fastighetsbolag Stockholm-Saltsjön 1981 och två år

senare blir området ett naturreservat. Den tidigare markägaren planerade att exploatera området, men det stoppas av naturvårdsskäl. Den genuina skärgårdsmiljön med skog och åkermark bevaras nu för framtiden. Torpesand är en naturlig sandstrand med finkornig sand från istiden och blir snabbt en av skärgårdens populäraste stränder.

Stiftelsen återställer de gamla odlingsmarkerna, beteshagarnas stigar och rensar upp försumpade marker och nedfallna träd. För att vårda dessa marker byggs ett nytt skärgårdshemman, Småängsgården. Här betar idag hästar, får och kor, det finns ladugård, stall, fårhus, vagnslider och mangårdsbyggnad.

Sandstranden Torpesand och klippbadet som är tillgänglighetsanpassat är reservatets mest populära besöksmål. En snorkelled invigs 2012 och på naturstigen under vattenet får man information om världen under ytan. Leden är utmärkt med ett antal bojar som visar var skyltarna ligger. Du snorklar mellan skyltarna som är fastsatta på förankringsblock av cement, som ligger längs botten.

Det finns handtag och diskborstar förankrade i skyltarna för att besökaren ska kunna hålla sig fast och borsta bort eventuell påväxt. På Björnö finns det även skyltar med taktil text och blindskrift/punktskrift fastsatta på bojarna vid ytan och en tillgänglighetsanpassad flytbrygga i anslutning till snorkelleden.